

ШОСТИЙ АПЕЛЯЦІЙНИЙ АДМІНІСТРАТИВНИЙ СУД

Справа № 855/8/25

Р І Ш Е Н Н Я Іменем України

09 вересня 2025 року

м. Київ

Шостий апеляційний адміністративний суд у складі колегії суддів:

судді-доповідача Сорочка Є.О.,
суддів Коротких А.Ю.,
Чаку Є.В.,

за участю:
секретаря с/з Грисюк Г.Г.,
представника позивача Заяць В.В.,

розглянувши у відкритому судовому засіданні адміністративний позов Державної служби України з етнополітики та свободи совісті (01001, місто Київ, пров. Музейний, 12; код ЄДРПОУ 43571959) до Релігійної організації «Духовне управління мусульман Криму» (95001, Автономна Республіка Крим, місто Сімферополь, вул. Курчатова, 4; код ЄДРПОУ 23450183) про припинення релігійної організації,

ВСТАНОВИВ:

Державна служби України з етнополітики та свободи совісті в порядку статті 289-9 Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС) в електронній формі засобами ЄСІТС 28.05.2025 звернулася до Шостого апеляційного адміністративного суду із позовом до Релігійної організації «Духовне управління мусульман Криму», у якому просить:

- припинити релігійну організацію Духовне управління мусульман Криму ЄДРПОУ 23450183, зареєстровану 30.09.1991 за адресою: Україна, 95001, Автономна Республіка Крим, місто Сімферополь, вулиця Курчатова, будинок 4;
- передати майно, кошти та інші активи, що перебувають у власності релігійної організації Духовне управління мусульман Криму ЄДРПОУ 23450183, зареєстрованої 30.09.1991 за адресою: Україна, 95001, Автономна Республіка Крим, місто Сімферополь, вулиця Курчатова, будинок 4, крім культового, у власність держави;
- визначити строк для подання вимог кредиторів два місяці з дня оприлюднення повідомлення про рішення щодо припинення юридичної особи;

В обґрунтування позовних вимог, позивач вказує про наявність підстав для припинення Релігійної організації «Духовне управління мусульман Криму» відповідно до пункту 5 частини першої статті 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» у зв'язку із засудженням її уповноваженої особи відповідно до частини шостої статті 111-1 та частини третьої статті 436-2 Кримінального кодексу України.

Ухвалою Шостого апеляційного адміністративного суду від 03.06.2025 позовну заяву залишено без руху у зв'язку із її невідповідністю вимогам статті 161 КАС в частині долучення доказів надсилання копій позовної заяви та копій доданих документів іншим учасникам справи.

На виконання вказаної ухвали позивач подав заяву про усунення недоліків, у якій повідомив про неможливість виконання вказаних вимог у зв'язку із тим, що відповідач не має зареєстрованого електронного кабінету, а також знаходиться на тимчасово окупованій території України. Вказані пояснення враховані судом.

Ухвалою Шостого апеляційного адміністративного суду від 30.06.2025 прийнято позовну заяву до розгляду та відкрито провадження у справі, вирішено здійснювати розгляд справи за правилами спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін.

Про відкриття провадження у цій адміністративній справі судом опубліковано оголошення на веб-порталі судової влади України. Державна служба України з етнополітики та свободи совісті також повідомила суд про опублікування оголошення про відкриття провадження у цій адміністративній справі на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, або органу, уповноваженого здійснювати реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації.

Позивачем 06.08.2025 подані додаткові пояснення, у яких він звертав увагу на необхідність припинення відповідача саме шляхом ліквідації.

Відзиву на позовну заяву та інших документів по суті справи або документів з процесуальних питань до суду не надходило.

Дослідивши матеріали справи, судом встановлено, що згідно відомостей, що містяться в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань Релігійна організація Духовне управління мусульман Криму (код ЄДРПОУ 23450183) зареєстрована 30.09.1991 року за адресою Україна, 95001, Автономна Республіка Крим, місто Сімферополь, вулиця Курчатова, будинок 4. Керівником організації є ОСОБА_1.

Згідно вироку Солом'янського районного суду м.Києва від 09.04.2024 у справі №760/7081/23 ОСОБА_1 засуджено за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених частиною шостою статті 111-1, частиною третьою статті 436-2 Кримінального кодексу України (далі - КК).

Вказаний вирок набрав законної сили 10.05.2024, а його копію, за твердженням позивача, отримано ним 15.05.2025.

У зв'язку із викладеним, позивач звергнувся до суду із позовом щодо припинення Релігійної організації Духовне управління мусульман Криму на підставі пункту 5 частини першої статті 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»

Перевіривши обґрунтованість позовних вимог та підстав позову, колегія суддів дійшла таких висновків.

Відповідно до частини першої статті 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» релігійна організація може бути припинена: 1) у зв'язку з її реорганізацією або ліквідацією; 2) за рішенням суду у разі порушення цього Закону.

Частиною четвертою цієї статті передбачено, що у разі виявлення підстав для припинення релігійної організації, встановлених цим Законом, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, або орган, уповноважений здійснювати реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації, невідкладно звертається до суду з позовом про припинення релігійної організації.

Суд розглядає справу про припинення релігійної організації у порядку, передбаченому законом (частина третя статті 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації»).

Особливості провадження у справах за адміністративними позовами про припинення релігійної організації визначає стаття 289-9 Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС).

Частиною першою статті 289-9 КАС встановлено, що право звернутися з адміністративним позовом про припинення релігійної організації має центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, або орган, уповноважений здійснювати реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації.

Відповідно до Положення про Державну службу України з етнополітики та свободи

совісті, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 812, Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС) є центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері релігії.

Отже, Державна служба України з етнополітики та свободи совісті вправі звертатися до суду із позовом про припинення релігійної організації за наявності на це правових підстав, визначених, зокрема Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Так, пунктом 5 частини другої статті 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» у судовому порядку релігійна організація припиняється лише у випадках засудження її уповноважених осіб за вчинення злочину проти основ національної безпеки України або за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтями 161, 190, 209, 258-258-6, 436-438, 442, 447 Кримінального кодексу України;

Отже, релігійна організація може бути припинена у разі засудження її уповноважених осіб за вчинення злочину/злочинів, визначених у пункті 5 частини другої статті 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації».

Судом встановлено, що згідно вироку Солом'янського районного суду м.Києва від 09.04.2024 у справі №760/7081/23, який набрав законної сили 10.05.2024, ОСОБА_1, який згідно Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань є керівником Релігійної організації Духовне управління мусульман Криму, засуджено до за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених частиною шостою статті 111-1, частиною третьою статті 436-2 КК.

Зважаючи, що правопорушення, відповідальність за яке встановлена у статті 111-1 КК належить до правопорушень проти основ національної безпеки України (глава І Особливої частини КК), а стаття 436-2 КК міститься у переліку статей, що наведений у пункті 5 частини другої статті 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», то позивач мав підстави для звернення до суду із позовом у даній справі.

Відтак, оскільки уповноважену особу (керівника) Релігійної організації Духовне управління мусульман Криму - ОСОБА_1 засуджено за вчинення злочину проти основ національної безпеки України (за частиною шостою статті 111-1 КК) та за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого частиною третьою статті 436-2 КК, то суд дійшов висновку про наявність підстав для припинення релігійної організації Духовне управління мусульман Криму (код ЄДРПОУ 23450183) відповідно до пункту 5 частини другої статті 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», у зв'язку із чим, позовні вимоги у цій частині підлягають задоволенню.

Щодо інших позовних вимог про передачу майна, коштів та інших активів, визначення строку для подання вимог кредиторів, а також пояснень щодо необхідності припинення релігійної організації шляхом ліквідації, колегія суддів звертає увагу на таке.

Відповідно до частини першої статті 104 Цивільного кодексу України (далі - ЦК) юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. У разі реорганізації юридичних осіб майно, права та обов'язки переходять до правонаступників.

Особливості припинення релігійних організацій визначає стаття 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», яка, як і приписи Кодексу адміністративного судочинства України, не визначають способу припинення релігійної організації, який має застосувати суд.

Відповідно до частини третьої статті 105 ЦК учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, відповідно до цього Кодексу призначають комісію з припинення юридичної особи (комісію з реорганізації, ліквідаційну комісію), голову комісії або ліквідатора та встановлюють порядок і строк заявлення кредитором своїх вимог до юридичної особи, що припиняється.

Виконання функцій комісії з припинення юридичної особи (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії) може бути покладено на орган управління юридичної особи.

За змістом частини п'ятої статті 16 Закону України «Про свободу совісті та релігійні

організації» рішенням суду про припинення релігійної організації призначається комісія з припинення релігійної організації (ліквідаційна комісія).

Згідно частини п'ятої статті 105 ЦК строк заявлення кредитором своїх вимог до юридичної особи, що припиняється, не може становити менше двох і більше шести місяців з дня оприлюднення повідомлення про рішення щодо припинення юридичної особи.

Частиною першою статті 18 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» передбачено, що релігійні організації володіють, користуються і розпоряджаються майном, яке належить їм на праві власності. Релігійні організації можуть бути обмежені у здійсненні права власності лише у випадках і в порядку, передбачених законом.

Пункт 8-2 частини другої статті 244 КАС передбачає, що у разі задоволення позову суд може прийняти рішення про припинення релігійної організації, передбаченої статтею 289-9 цього Кодексу, та передачу майна, коштів та інших активів, що перебувають в її власності, крім культового, у власність держави.

Згідно частини п'ятої статті 20 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» у разі припинення релігійної організації у зв'язку з порушенням цього Закону та інших законодавчих актів України майно, що перебуває в її власності, за винятком культового, може безоплатно переходити у власність держави. Культове майно передається іншим релігійним організаціям.

Отже, як загальні приписи ЦК щодо припинення юридичних осіб, так і спеціальні норми КАС та Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» визначають необхідність разом із рішенням про припинення юридичної особи - релігійної організації вирішення судом питання щодо: призначення комісії з припинення релігійної організації (ліквідаційної комісії); встановлення строку заявлення кредитором своїх вимог; передачі майна (окрім культового) такої релігійної організації у власність держави та передачі її культового майна іншим релігійним організаціям.

Водночас, визначивши відповідні повноваження суду (на призначення комісії, встановлення строку подання вимог кредиторів та на передачу майна), встановивши спосіб їх реалізації (шляхом прийняття судового рішення), законодавець не визначив підстав та порядку реалізації таких повноважень.

Так, визначивши спеціальні підстави для припинення релігійної організації за рішенням суду, норми чинного законодавства не врегулювали спосіб та порядок такого припинення, не визначили підстав та порядку призначення комісії з припинення, підстав, порядку й способу заявлення вимог кредиторів, а також і передачі майна такої організації державі та/або іншим релігійним організаціям.

Таким чином, наразі у національному законодавстві існує суттєва прогалина, яка не визначає механізму припинення релігійної організації на підставі рішення суду. Враховуючи вказаний недолік, при вирішенні даної справи, суд апеляційної інстанції звертає увагу на таке.

Відповідно до статті 6 Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України.

Статтею 19 Конституції України передбачено, що правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Виключно законами України визначаються судоустрій, судочинство, порядок виконання судових рішень (пункт 14 частини першої статті 92 Конституції України).

Відповідно до частини другої статті 9 КАС суд розглядає адміністративні справи не інакше як за позовною заявою, поданою відповідно до цього Кодексу, в межах позовних вимог.

Суд може вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Установлюючи правило, що суд розглядає адміністративну справу в межах позовних вимог, ця норма встановлює виняток у вигляді можливості у суду вийти за межі позовних вимог, якщо це необхідно для ефективного та повного захисту прав, свобод, інтересів людини, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин (сторін чи третіх осіб), про захист яких вони просять, від порушень з боку суб'єктів владних повноважень. Такі повноваження суду щодо визначення меж розгляду адміністративної справи є субсидіарними, не можуть змінювати предмет спору, а лише стосуються обсягу захисту порушеного права.

Водночас Верховний Суд у своїй практиці неодноразово висловлював правову позицію, відповідно до якої суд може вийти за межі позовних вимог тільки в разі, якщо це необхідно для повного захисту прав, свобод та інтересів сторін чи третіх осіб, про захист яких вони просять. З цього випливає, що вихід за межі позовних вимог можливий за наступних умов:

- лише у справах за позовами до суб'єктів владних повноважень, якщо це необхідно для ефективного захисту прав, свобод, інтересів людини і громадянина, інших суб'єктів у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, оскільки лише в цьому випадку відбувається захист прав та інтересів позивача;
- повний захист прав позивач неможливий у спосіб, про який просить позивач. Повнота захисту полягає в ефективності відновлення його прав;
- вихід за межі позовних вимог повинен бути пов'язаний із захистом саме тих прав, щодо яких подана позовна заява.

Вихід за межі позовних вимог у справах, де позивачем є суб'єкт владних повноважень або інший суб'єкт у сфері публічно-правових відносин ніж суб'єкт владних повноважень не допускається, оскільки це суперечитиме як нормі частини другої статті 9 КАС, так і завданню адміністративного судочинства, визначеному частиною першою статті 2 КАС (постанови Верховного Суду від 19.12.2023 у справі № 640/611/20, від 05.03.2025 у справі № 300/2291/23, від 11.10.2023 у справі № 160/9500/21, від 20.03.2025 у справі № 320/2713/20 та ін.).

Відтак, оскільки у даній справі розглядається позов суб'єкта владних повноважень, то вихід за межі позовних вимог у даному випадку не допускається.

Суд наголошує на тому, що у позовній заяві суб'єктом владних повноважень не був заявлений спосіб припинення відповідача саме шляхом ліквідації, а також і не були заявлені вимоги щодо призначення комісії з припинення (ліквідаційної комісії), у зв'язку із чим, суд не має компетенції на вирішення цих питань.

Відповідно до статті 8 Основного Закону в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки.

Проявом конституційного принципу верховенства права також є непорушність права приватної власності та недопустимість протиправного позбавлення такого права (пункт 5 Рішення Конституційного Суду України від 16.10.2008 № 24-рп/2008).

Так, статтею 41 Конституції України передбачено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним.

Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості.

Конституція України визначає, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права

власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки; усі суб'єкти права власності рівні перед законом (частина четверта статті 13).

Правовий режим власності, порядок і умови набуття та припинення права власності, а також права володіння, користування та розпорядження майном визначаються законами (Рішення від 13.12.2000 № 14-рп/2000, від 11.11.2008 № 25-рп/2008) виключно законами України встановлюється правовий режим власності, в основі якого - конституційні положення, конкретизовані в законах, які можуть містити й певні особливості правового режиму тих чи інших форм власності (рішення від 20.06.2007 № 5-рп/2007).

Натомість, право власності не є абсолютним, тобто може бути обмежене, однак втручання у це право може здійснюватися лише на підставі закону з дотриманням принципу юридичної визначеності та принципу пропорційності, який вимагає досягнення розумного співвідношення між інтересами особи та суспільства (Рішення Конституційного Суду України від 23.03.2017 № 1989-VIII, від 05.06.2019 № 3-р(І)/2019).

Також Конституційний Суд України у своїх рішеннях вказував, що Конституція України допускає обмеження права власності, зокрема, що може застосовуватися виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом. Однак можливість такого обмеження і його характер мають бути визначені законом не свавільно, а відповідно до Конституції України, у тому числі до встановленого нею принципу верховенства права і його вимоги - принципу домірності (пропорційності) (Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 21.07.2021 № 3-р(ІІ)/2021).

Керуючись вказаними приписами, колегія суддів дійшла висновку, що процедура припинення релігійної організації, яка включає в себе у тому числі і вирішення питання її майна, не може бути свавільною та має бути чітко врегульована законом. У свою чергу, норми чинного законодавства не наділяють суд дискреційними повноваженнями визначати таку процедуру самостійно, на власний розсуд.

У даному випадку, адміністративний суд, діючи як суб'єкт владних повноважень, який вправі приймати рішення про припинення релігійної організації, не може за відсутності відповідного правового регулювання самостійно, на власний розсуд, визначати механізми, процедури та способи припинення цієї організації, визначати напрямки передачі її майна. Суд, будучи виключно правозастосовним органом, не може, за відсутності на це прямої вказівки в законі, вказувати на спосіб та порядок дій як учасників справи, так і інших осіб, які не беруть участі у справі (зокрема, кредиторів відповідача). Норми чинного законодавства не наділяють адміністративний суд або ж будь-який інший орган на розгляд вимог кредиторів релігійної організації, яка припиняється на підставі рішення суду, не визначають способу та порядку поводження із майном такої особи, механізму його визначення та передачі, тощо.

Водночас, прогалина законодавства щодо механізму припинення релігійної організації (у тому числі і в контексті позовних вимог щодо передачі майна та встановлення строку заявлення вимог кредиторів) не може бути усунута судом, який не вправі втручатися у законотворчу діяльність органів законодавчої та виконавчої влади.

Зважаючи на викладене, суд не має законних підстав для задоволення позовних вимог в частині, що стосуються передачі майна, коштів та інших активів, що перебувають у власності відповідача у власність держави, а також в частині визначення строку для подання вимог кредиторів. Натомість, як зазначалося, позовні вимоги в частині припинення відповідача підлягають задоволенню.

Враховуючи викладене, керуючись статтями 34, 242-246, 250, 271-273, 289-9 КАС, суд

ВИРІШИВ:

Адміністративний позов Державної служби України з етнополітики та свободи совісті задовольнити частково.

Припинити релігійну організацію Духовне управління мусульман Криму (код ЄДРПОУ 23450183), зареєстровану 30.09.1991 за адресою: Україна, 95001, Автономна Республіка Крим,

місто Сімферополь, вулиця Курчатова, будинок 4.

У задоволенні позовних вимог в іншій частині відмовити.

Повідомити Державну службу України з етнополітики та свободи совісті про обов'язок опублікування оголошення про завершення розгляду справи шляхом ухвалення рішення суду разом із копією відповідного судового рішення у цій адміністративній справі на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, або органу, уповноваженого здійснювати реєстрацію статуту (положення) відповідної релігійної організації.

Рішення набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги всіма учасниками справи, якщо апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закриття апеляційного провадження або прийняття постанови судом апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду

Рішення може бути оскаржене протягом двадцяти днів з дня його оприлюднення шляхом подачі апеляційної скарги до Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду.

Суддя-доповідач

Є.О. Сорочко

Суддя

А.Ю. Коротких

Суддя

Є.В. Чаку

Повний текст рішення складений 15.09.2025.